

Іда Ліндэ

ПАЕХАЦЬ НА ПОЎНАЧ,
КАБ ПАМЕРЦІ

Раман

Пераклад са шведскай

Мінск
Выдавец А. М. Янушкевіч
2019

УДК 821.113.6
ББК 84(4Шве)-44
Л59

Пераклад са шведскай Наталлі Пávaляевай
паводле выдання:

Ida Linde. Norrut åker man för att dö.
Stockholm: Norstedts, 2014.

First published by Norstedts, Sweden, in 2014.
Published by agreement with Norstedts Agency

The cost of this translation was defrayed by a subsidy
from the Swedish Arts Council, gratefully acknowledged

Ліндэ, І.

Л59 Паехаць на поўнач, каб памерці : [раман] /
Іда Ліндэ ; пер. са швед. Н. Пávaляевай. —
Мінск : А. М. Янушкевіч, 2019. — 186 с.
ISBN 978-985-7210-06-0.

Падзеі рамана вядомай шведскай пісьменніцы Іды
Ліндэ «Паехаць на поўнач, каб памерці» разгортваюцца
ў паўночнай Швецыі. У ім закранаюцца вельмі сур'езныя
праблемы сацыяльнага, палітычнага і філасофскага
кшталту, аднак гэта перш за ўсё мастацкі твор, і галоўны
сродак яго ўздзеяння на чытача — мова.

УДК 821.113.6
ББК 84(4Шве)-44

ISBN 978-985-7210-06-0 Norrut åker man för att dö © Ida Linde
© Пávaляева Н. С., пераклад на бела-
рускую мову, 2019
© Афармленне. Выдавец А. М. Януш-
кевіч, 2019

ПРАДМОВА

Падзеі рамана Іды Ліндэ «Паехаць на поўнач, каб памерці» разгортваюцца ў паўночнай Швецыі — у лэне Вэстэрботэн. Сама пісьменніца паходзіць з тых мясцін. Яна нарадзілася ў горадзе Умеа і жыла там да дзевятнаццаці гадоў; потым некалькі гадоў правяла ў іншых гарадах Швецыі, а зараз жыве ў Стакгольме. Але любоў да поўначы не знікла, як не парушыліся і сувязі з роднымі мясцінамі: Іда супрацоўнічае з шэрагам паўночна-шведскіх выданняў і медыя (напрыклад, з часопісам «Provins»), з'яўляецца частай госцяй на міжнародным літаратурным фестывалі «Littfest» ва Умеа, і, натуральна, поўнач «жыве» ў яе творах. Але жыць ў паўночнай Швецыі няпроста, і далёка не кожны здольны вытрымаць выпрабаванне суровымі ўмовамі надвор'я і пэўнай абмежаванасцю магчымасцей — асабліва ў параўнанні з тым, як ладзіцца штодзённае жыццё ў сталіцы ці паўднёвай частцы краіны. Сама Іда кажа, што пры ўсёй яе любові да поўначы ёй вельмі хацелася з'ехаць — каб сустрэць больш людзей, пабачыць далягляд, што хаваецца за суровым яловым лесам, знайсці больш фарбаў для штодзённага жыцця.

Гісторыя шведскай поўначы таксама няпростая; ёсць у ёй і драматычныя, і па-сапраўднаму трагічныя старонкі. Усё гэта «закладзена» ў назву рамана.

Па-першае, назва напрамую звязаная са зместам твора, дзе ўсе героі — жыхары поўначы, якія нарадзіліся тут ці прыехалі сюды з іншых мясцін — вымушаны так ці інакш сутыкнуцца са смерцю.

Па-другое, у назве ёсць адсылка да шэрагу скандынаўскіх паданняў, у якіх «поўнач» літаральна асацыіруецца са смерцю.

Па-трэцяе, назва адсылае чытача да гісторыі шведскай поўначы — у прыватнасці, да сярэдзіны дзевятнаццатага стагоддзя, калі ў гэтым рэгіёне была патрэбна працоўная сіла і людзі ехалі сюды з надзеяй зарабіць добрыя грошы і наладзіць жыццё, але пашанцавала далёка не ўсім. Цяжкія ўмовы жыцця і працы, хваробы і нават голад знеслі жыццё многіх з тых, хто ехаў на поўнач, каб выжыць, а не каб памерці. Менавіта гэтыя падзеі складаюць адну з сюжэтных ліній рамана.

Іда Ліндэ кажа, што паводле яе задумы назва павінна ўспрымацца па-рознаму ў залежнасці ад таго, дзе знаходзіцца чытач, чым для яго з'яўляецца поўнач — домам ці нейкім далёкім, чужым, амаль фантастычным краем. Але нават калі яна — гэта дом, сэнс назвы для самой пісьменніцы ўсё роўна не пазбаўляецца трагедыйнай афарбоўкі, і гэта звязана з палітычным становішчам у сучаснай Швецыі — у прыватнасці, з тым, што грошы, якія зарабляюцца на поўначы на прыродных рэсурсах, «цякуць» у сталіцу і іншыя рэгіёны краіны. Пры гэтым умовы жыцця на поўначы значна адрозніваюцца ад жыцця

ў тых частках Швецыі, якія першая «корміць» — гэта тычыцца, напрыклад, аховы здароўя і магчымасцей своечасова атрымаць кваліфікаваную медыцынскую дапамогу.

Таксама трэба асобна сказаць пра некаторыя гістарычныя факты, якія леглі ў аснову пэўнай часткі рамана, а таксама пра гістарычныя алюзіі, якія можа быць нялёгка распазнаць чытачу, які не знаёмы з гісторыяй Швецыі.

Прадпрыемства «Дыксан і кампанія», якое згадваецца ў творы, існавала насамрэч. Кампанія «James Dickson & Co» была заснавана ў 1809 годзе шатландцам Джэймсам Дыксанам. Прадпрыемства валодала лесапільнямі па ўсёй Швецыі; на поўначы ўсім кіраваў пляменнік заснавальніка кампаніі, Джэймс Робертсан Дыксан — менавіта ён і ўзгадаваў у рамане. Судовы працэс, пра які ідзе гаворка ў тэксце, — таксама гістарычны факт. Маёнтак «Багбэле», якім валодала сямейнае прадпрыемства «James Dickson & Co», існуе і зараз.

Гераіня па імені Крысціна, якая збіраецца скончыць жыццё самагубствам, таму што адчувае сябе ў пастцы жыццёвага сцэнарыя, навязанага ёй абставінамі, адсылае чытача да адной з самых цікавых і загадкавых постацей у шведскай гісторыі — да каралевы Крысціны (1626–1689), якая адраклася ад трона ў 1654 годзе. Вядома, што яна была надзвычай адукаванай жанчынай (і нават не толькі для свайго часу): ведала некалькі моў, выдатна разбіралася як у палітыцы, так і ў літаратуры і іншых мастацтвах. Прычыны, па якіх каралева вырашыла адрачыся ад трона, дакладна невядомыя, а гістарычныя таям-

ніцы — якраз тое, што так цікавіць сучасных аўтараў. Дарэчы, каралева Крысціна займае асаблівае месца ў творчасці Іды Ліндэ — адсылкі да гэтай постаці можна знайсці таксама ў аповесці «Калі я забуду пра цябе, стану я кімсьці іншым» (2009).

Але пры тым, што раман насамрэч закранае вельмі сур'ёзныя праблемы сацыяльнага, палітычнага і філасофскага кшталту, гэта перш за ўсё мастацкі твор, і галоўны сродак уздзеяння на чытача — мова. Іда Ліндэ бачыць сябе паэткай, якая піша прозу, і яе раманы і аповесці — гэта паэтызаваная проза, з уласцівымі для паэзіі прыёмамі і з асаблівай увагай да кожнага слова. Тое, што кожнае слова не менш важнае, чым рэальны аб'ект, які яно называе, Іда засвоіла з дзяцінства. Калі яна была зусім маленькая, яе маці, замест таго, каб вучыць дачку чытаць па складах, рабіла карткі са словамі і прылеплівала іх да адпаведных рэчаў. Так Іда запамінала словы цалкам, як малюнкi — і так у яе паступова склалася ўпэўненасць у тым, што словы маюць сваю ўласную каштоўнасць; што, напрыклад, слова «сцяна» такое ж важнае, як і рэальная сцяна. Выключная ўвага да кожнага слова — адметная рыса творчай манеры пісьменніцы.

Кампазіцыя рамана складаная. Аповед пачынаецца з гісторыі пра забойствы, здзейсненыя парай маладых людзей — Бэнам і Сарай, і гэта на першы погляд абяцае чытачу класічны скандынаўскі трылер, гэтакі «скандынаўскі нуар». Але вельмі хутка робіцца ясна, што ўсё ў гэтым творы значна складаней. Розныя гісторыі, розныя героі і нават розныя часы спалучаюцца ў адзінай мастацкай прасторы рамана

праз сюжэтныя звязкі, тэмы і вобразы-лейтматывы, паўторы і г.д. Але ёсць і яшчэ адзін «цэментуючы» элемент для ўсіх частак твора — гэта альбом Бруса Спрынгсціна «Небраска» (1982). Кожная з частак рамана адпавядае аднаму з трэкаў альбома; сувязі паміж тэкстам і трэкамі выяўляюцца на ўзроўні сюжэта, канфліктаў, персанажаў, дакладных і змененых цытат. Таму чытачы, добра знаёмыя з творчасцю Бруса Спрынгсціна, атрымаюць дадатковае задавальненне ад пазнавання гэтых сувязей.

Увогуле музыка грае значную ролю ў рамане — паводле тэксту можна скласці своеасаблівы саўнд-трэк, які адцяняе настрой таго ці іншага эпизоду.

Раман «Паехаць на поўнач, каб памерці» адкрые для беларускага чытача Швецыю, пазбаўленую «турыстычнага» глянцу, Швецыю, якая мала вядомая нават шведам, якія жывуць далёка ад поўначы. Магчыма, улічваючы спецыфіку твора, для айчыннага чытача былі б карысныя спасылкі і камментары з тлумачэннямі тых ці іншых момантаў, але, параіўшыся з пісьменніцай, мы вырашылі не загрувашчаць мастацкі тэкст імі. Уважлівы чытач знойдзе адказы на ўсе пытанні ў самім тэксце, а сучасныя сродкі пошуку інфармацыі дазваляць даведацца пра ўсе тыя мясціны і імёны, што згаданы ў рамане.

Прыемнага чытання!

Наталля Пავалыева

ПАЕХАЦЬ НА ПОЎНАЧ,
КАБ ПАМЕРЦІ

Нешта ў паветры сведчыла пра набліжэнне вясны. Водар лёгкасці і граху. На вяршыні пагорка прамільгнула машына. Блакітнае «Вольва-240» з таніроўкай на шыбах і — па набліжэнні зрабілася бачна — іржой на колавых дысках. Гэта не мог быць Юнсан. Сара ўсміхнулася сама сабе, уявіўшы калегу за рулём пікапа замест паліцэйскага аўто. Юнсан, які кожную раніцу даваў крука, каб падкінуць Сару на сваёй прыстойнай «Таёце»! Ніякіх плюшавых ігральных касцей спераду — проста елачка. Пах плесні і парфумы.

Сара прымружылася і паглядзела ў бок лесу: птушыныя лапкі падаваліся крохкімі галінкамі на гіганцкіх ялінах. Зімой Сара карміла іх абы-як, і цяпер верабі раскрычаліся як звар'яцелыя. Машына запаволіла рух: водбліскі сонца на снезе сляпілі. На капоце — налепка: «Вырашым праблему са снегаходамі ў паўночнай Швецыі!» Сара прадала бацькаў снегаход летась. Атрымала за яго добрыя грошы, так што ўсё выйшла годна. Пакупнік спачатку збіраўся таргавацца, думаў, Сара нічога не цяміць, але хутка кінуў дурное. Як толькі яна пачала абгаворваць тэхнічныя дэталі, ён ледзьве не запінаючыся ўсунуў

ёй канверт з грашыма — роўна тую суму, на якую яны дамовіліся па тэлефоне. З канвертам у кішэні курткі Сара падалася ў дом састарэлых; бацька сядзеў у агульным пакоі. Ішлі навіны, але ніхто не слухаў. Яна спытала, што было на абед, ён адказаў, што свініна ёсць свініна, і вось ужо паміж імі пульсавала звыклая цішыня.

Яна не збіралася расказваць, што прадала снегаход і што грошы вельмі дарэчы, каб нейкі час плаціць за дом, — ён бы толькі яшчэ больш зненавідзеў усё гэта. Але канверт грэў яе ва ўнутранай кішэні, і Сара як след абцягнула на сабе куртку, калі бацька закашляўся і спытаў, ці жывы яшчэ снегаход. Сара адказала, што «Рысь» скача рыссю, як сапраўдны стары рысак, і бацька засмяяўся — маўляў, упартая гэтая дзеўка, як тая кабыліца.

Машына спынілася. Сара з удзячнасцю падумала пра сваю цёмна-сінюю ўніформу і сціснула ў руцэ дубінку. Белую і халодную. Адзіны, каго яна не магла заваліць, быў яе бацька, але — падумала Сара — той, хто выходзіў з машыны, здолеў бы заваліць яе бацьку. Мужчына загладзіў назад чорныя валасы і запытальна агледзеўся. Няголены, запаволены.

— У цябе тут часам кавы не знойдзецца?

— Гэта не кавярня.

— Не, вядома, але я думаў — вы ж там сабе гатуеце звычайна.

— Гэта і не паліцэйскі ўчастак таксама.

— А з табой не пафліртуеш! — сказаў ён і засмяяўся.

— Мне няма калі гатаваць, але ёсць распушчальная.

Мужчына пайшоў проста на яе, і Сара панурыла вочы, як звер, як лось — знерухомеўшы, пара з вялікіх ноздраў. Вядома толькі пра адну спробу ўтаймаваць лася: фермер Ісак Дарэлі вельмі добра справіўся з адным быком, але з ласіхамі не атрымалася, і ён здаўся. Мужчына ўжо стаяў на парозе. Сара падняла вочы, і іх позіркі самкнуліся на імгненне, але потым мужчына пайшоў у кухню, не зняўшы чарвікаў, і пакінуў за сабой вялізныя мокрыя плямы.

— Дарэчы, прыбіральшчыкаў у нас тут няма!

Мужчына азірнуўся, паглядзеў на свае сляды, але відавочна не зразумеў, што Сара мела на ўвазе. Запаліў цыгарэту, зрабіў некалькі зацяжкаў і строс попел проста на падлогу.

— Мяне завуць Бэн'ямін, — сказаў ён і працягнуў руку, — можна проста Бэн.

Сара не наважылася падаць яму сваю, толькі чмыхнула ў адказ і ўвайшла ў кухню. Дастала кубак, з якога сама піла а шостаў; распушчальная кава стаяла ля ракавіны. Бэн наліў гарачай вады з крана, пашукаў лыжачку па шуфлядках і размяшаў каву. Гучна адсёрбнуў і зноў зацягнуўся, але гэтым разам строс попел у ракавіну. Гэта раззлавала Сару. Яна таксама запаліла цыгарэту і дазволіла попелу сыпацца на падлогу шэрым дажджом. Магчыма, надышоў час, каб на ўсё начхаць.

— Дык гэта ўсё тваё?

— Ага.

З дарогі пачуўся ціхі гул. Бэн, нічога не пачуўшы, сёрбаў сабе і страсаў попел. Хутка пад'едзе

Юнсан, Сара звычайна чакала яго знадворку. Юнсан ніколі не заходзіў у яе вэстэрботэнскі дом. Адноўчы ён спытаў Сару, што яна робіць адна ва ўсіх гэтых пакоях, на што яна параіла яму займацца сваімі справамі.

Юнсан быў старэйшы за Сару і, магчыма, бываў у гэтым доме раней — калі яна была маленькая, а ён завітваў да яе бацькі з нейкай нагоды. Сары не падабалася думка, што Юнсан, мабыць, бачыў яе тады. Апранутую ў спадніцу, стомленую. Але Юнсан толькі кіўнуў у адказ і больш не распытваў, бо ён быў не з тых, хто совае нос у чужыя справы.

Калі Юнсан пасігналіў, Бэн ад нечаканасці ўздрыгнуў, як надламіўся. Мужчына, які так нахабна ўваліўся ў Сарыну кухню, раптам зрабіўся бездапаможным, быццам трапіў у пастку — яе і дома.

— У кладоўку, хутка!

Юнсан зноў пасігналіў. Хутка ён ужо будзе ля дзвярэй, але не ўвойдзе, толькі пагрукае. Пагрукае і будзе чакаць. Потым паторгае ручку. Дзверы былі незамкнёныя. Вядома, ён зойдзе пашукаць, як зрабіў бы кожны, адчуўшы, што нешта ідзе не як звычайна.

У кладоўцы было цёмна. Сара магла толькі адчуваць пах Бэнавага здзіўлення. Ён не запаліў лямпу. Яны стаялі ўсутыч, і Сара адчувала яго нагу ля свайго сцягна; адчувала, як ён прыціскаецца шчыльней, і хутка яго калена апынулася паміж яе ног.

Сара пачула сваё імя і стаіла дыханне.

Юнсан ужо быў у доме, зваў яе.

Хутка ён будзе ў кухні і адчуе пах дыму.

Сара прыклала далонь да Бэнавых вуснаў, а ён у сваю чаргу прыхінуўся да яе ўсім целам і ўхапіўся за яе клубы. Сара ўзняла вочы, якія паціху прызвычайваліся да цемры. Слоікі з мочанымі грушамі, мяхі з бульбай. Пустыя паліцы ў клятчастым пластыку — прытулак хутчэй для пылу, чым для ежы. Раней хтосьці часта заглядваў сюды, сартаваў, надпісваў на слоіках назвы і даты. Цяпер толькі Сара калі-нікалі пакладзе мех цыбулі ці бульбы.

Уваходныя дзверы зачыніліся. Юнсанава машына завялася і пакінула пасля сябе нямую цішу. Напэўна, ён паехаў на ўчастак паглядзець, ці Сара ўжо там. Зробіць кавы і будзе чакаць. Магчыма, ён зазірнуў і ў спальню — але там не было ніякіх слядоў сваркі. Толькі знадворку чыёсьці блакітнае «вольва».

Бэн сцягнуў з Сары штаны і засунуў у яе пальцы.

Сара задыхнулася. Гэта ўжо не мела аніякага сэнсу, але яна сцяла вусны, каб між імі не пратачылася ні слова, быццам бы там, у пакоях, усё яшчэ быў нехта, ад каго трэба хавацца.

Сара расшпіліла яму штаны. На ім не было майткоў — адразу чэлес. Сара прыціснула Бэна да сцяны, і так яны смажыліся сярод пахаў старой гародніны і варэння.

— Паехалі са мной, — сказаў ён пасля.

— Думаеш, я не перажыву?

— Будзе весялей, калі ты паедзеш са мной.

Сара агледзелася і не ўбачыла нічога, па чым бы магла засумаваць. Хіба што фота на памяць. Напэўна, ёй трэба спакаваць што-небудзь з сабой, але Сара не магла ўцяміць што. Чаго б яна ні краналася

ў хаце, рукі заставаліся халодныя. Гэта ўсё — не яе. Усё ўспадкаванае, завешчанае, дагледжанае.

Калі бацька яшчэ жыў тут, Сара аднойчы ўдумала пераставіць канапу ў гасцёўні, каб не глядзець увесь час на лес. Канапа была цяжкая, і ў Сары разбалелася плячо, так што ёй давялося прысесці.

Сара сядзела на канапе, утаропіўшыся на дарогу, і нейкае ўзбуджальнае чаканне апанавала яе. Чаканне, здольнае зруйнаваць усё жыццё, пусціла ў ёй карані.

Спалоханая сур'ёзнасцю моманту, Сара вывела каня і панеслася галопам. Скакала доўга і шпарка. Каня яна атрымала ў падарунак ад бацькі, калі паабяцала, што стане паліцыянткай.

Вярнуўшыся дамоў праз некалькі гадзін, Сара пераставіла канапу назад.

Папраўдзе, бацька быў ужо надта стары і нямоглы, але Сару тое не абыходзіла. Яна ведала, што пускаць у дом такія рашэнні было памылкай, і ні бацька, ні яна не сказалі ні слова пра гэта. Быццам нічога і не здарылася. А можа, нічога і не здарылася — можа, усё гэта былі толькі яе фантазіі.

— Згода.

— Сур'ёзна?

Сара вырашыла, што ёй не трэба паўтараць свой адказ — проста выйшла следам за Бэнам і замкнула за сабой дзверы. Раней яна ніколі іх не замыкала.

Яліны праплывалі ў плаўным рытме нязначных ва-рыяцый. Было ясна, і амаль што ніякіх машын. Яны кіравалі на поўнач, таму наперадзе мусіла быць яшчэ больш снегу. Яны абмяркоўвалі стан дарог

і спрачаліся, што горшае: соль на заходнім узбярэжжы ці пясок у Вэстэрботэне. Ці высокая вільготнасць горшая за камень у лабавое шкло. Усё, аб чым звычайна гавораць у бяспечнай і ўтульнай размове.

Бліжэй да абеду яны заехалі на запраўку, каб набыць сёе-тое і папоўніць бак. Сара выйшла з машыны і заліла бак амаль на шэсць соцень крон. Потым зайшла ў крамку, кінула прадаўцу. Зусім малады хлопец, гадоў дваццаці, напэўна, хакеіст. Гэта, мабыць, ягоная першая сапраўдная праца пазя хакейнай пляцоўкай. Добрая мускулатура, барада на юным твары яшчэ не разраслася як след, але тым не менш свежапаголеная. Твар такі шырокі, што цяжка ўлавіць рысы; слабы пах падлеткавага адэкалону.

Сара ўзяла сабе вялікую бутэльку кока-колы, сэндвічы і шакаладныя вафлі. Ля касы была паліца з дарагім марошковым варэннем і сушанай аленінай. Побач — фота гаспадара запраўкі. Напэўна, бацька хакеіста — такі ж высокі лоб, светлыя вочы і твар, падобны да самой прыроды, якой належыць. Сара ніколі не адчувала прыналежнасці да чагосьці; яна больш падобная да старога сабакі, што перажыў зіму.

Увайшоў Бэн, і на дзвярах бразнуў званочак — тоненькі трапяткі гук, які, здавалася, хацеў кінуць выклік усяму сусвету. Сара разглядвала налесткі на касавам апарате. Вось рэклама снегаходаў «Рысь». Можа, яна думала, што паспее раней за Бэна, што гэта не здарыцца ўжо цяпер і яна зможа падрыхтавацца да гуку.

Як быццам бы гэта стрэліла яна.

Але гэта ён трымаў стрэльбу.

Слоік з марошкай зваліўся з паліцы, і па падлозе расплылася мешаніна са шкла і жоўтай камякаватай крыві. Хакеіст не паспеў нават падняць рукі, каб абараніць свой юны твар, — так і паваліўся, раскінуўшыся.

Бэн зрабіў крок назад і незнарок перакуліў стойку з газетамі; праграмы тэлебачання, плёткі і дыеты ўспырхнулі ў паветра і апалі на ліпкую падлогу. А потым — ціша, калі ўсё прыбываецца да зямлі аглушальнай смерцю.

Званочак на дзвярах бразнуў ізноў.

Увайшла жанчына, паглядзела на Сару, на Бэна. Цёмныя валасы — як хмара вакол галавы. У руках жанчына трымала мабільнік, які працягнула Сары неяк умольна:

— Я ўзяла чужы тэлефон, — прашаптала яна.

Сара вяла варухнулася, каб узяць яго, але Бэн стрэліў ізноў. Ад гуку Сара ўпала, але закрычала тая жанчына. Сара паднялася і ўбачыла, як разрастаецца лужа крыві, што хутка выцякала з галавы жанчыны.

Бэн ірвануў Сару за руку — прэч з запраўкі. Ногі ўжо не трымалі яе; Сара ўхапілася за Бэна, і ён неяк здолеў упіхнуць яе ў машыну. Яна старалася сядзець роўна, супакоіцца; зашпіліла пас бяспекі, каб утрымаць цела вертыкальна. Выцягнула цыгарэты, але не здолела суняць дрыготку.

— Дай сюды, — сказаў ён і запаліў цыгарэту. — Спужалася?

Сара не ведала, што адказаць. Ёй даводзілася страляць у людзей, але не так вось, а каб іх абяс-

шкодзіць. Гэта было спрэчнае пытанне, па якім яны з Юнсанам ніколі не мелі згоды. У каго дазволена страляць. Юнсан не змог бы нікога застрэліць. Гэты хлопец быў шматабяцальным хакеістам, ні больш ні менш, а жанчына... Сара не ведала, кім была тая жанчына. Страх, думала Сара, гэта ледзяная бель, аслепленая адбіткамі свету. Сябе ж Сара адчувала проста спустошанай.

— Не, не спужалася, стамілася.

— Тады давай паспі, а я звязу нас адсюль.

Яліны мільгалі перад вачыма, як цені з мінулага, і Сара лічыла дарожныя слупкі, зусім як у дзяцінстве. Калі збівалася з ліку, пачынала замест слупкоў лічыць секунды паміж імі.

На дарозе было пуста і светла, калі Сара прачнулася. Бэн спытаў, ці не хоча яна даведацца што-небудзь пра яго. Мабыць, чакаў, пакуль яна прачнецца, каб спытаць. Ён здаваўся нібы збянтэжаным тым, што яна вось так сядзела тут у сваёй уніформе. Дапамог ёй запаліць яшчэ адну цыгарэту, і Сара курыла ў акно.

Ёй не хацелася нічога.

Кроў той жанчыны застыла на калашыне і вярэдзіла скуру. Звычайна машынай кіравала Сара, і цяпер ёй хацелася, каб Бэн ехаў хутчэй. Проста праз гэтае бязлітаснае пасляпаўдзённае святло ў вячэрнюю цемру і спакой.

— А каб цябе трасца!

Бэн'ямін націснуў на тармазы і здаў назад. На дарозе перад імі ляжаў падзёрты камяк шэрага футра з маленькім шкілетам. Хвост цэлы, але астатняе

распазнаць было немагчыма. Кроў выцякала і ўтварала маленькі круг вакол разадранай кацінай тушкі. Іншых машын няма, на дарозе ціха.

— Можа, выйдзем?

— Не, едзем далей.

Гэта быў толькі кот. У дзяцінстве ў Сары была котка — чорная, спрытная. Яна ці то збегла, ці то яе з’ела ліса — як казаў бацька, гульні прыроды. Толькі цяпер Сара зразумела, што котка магла трапіць пад машыну — яны жылі зусім ля дарогі. Некалі прыгожая шэрстка ператварылася ў ліпкі камяк. Больш не патрэбныя мускулы. Сара схамянулася ад думкі, што бацька, напэўна, пашкадаваў яе пачуцці.

Каб не патануць ва ўласнай гісторыі, Сара пачала расказваць Бэну, як бацька вучыў яе кіраваць. Па дарозе яны слухалі Элвіса. Сара памятала дакладна, што Свэн, седзячы побач з ёй, падпяваў. *You ain't nothing but a hound dog*. І раптам зніадкуль — на капоце ласіха. Вялізная, у трымценні. Калі Сара затармазіла і здала назад, істота саслізнула з капота і, да іх здзіўлення, паднялася і пакульгала ў лес. Бацька выйшаў з машыны, дастаў з багажніка стрэльбу, каб пайсці ў лес трохі пашукаць: калі жывёла моцна параненая, лепш было б дабіць яе. Але замест таго падышоў да капота і паклаў далоні на тое месца, дзе толькі што білася вялізная туша. Ён быццам не бачыў Сару, калі выцягнуў руку і правёў пальцам па трэшчыне ў лабавым шкле, а потым — і гэта было зусім хранова — бацька заплакаў. Буйныя слёзы цяклі па ягоных шэрых зморшчынах. Сара не ведала — ці то ёй выйсці з машыны і суцешыць бацьку, ці то заплакаць самой. Але так і засталася сядзець,

пакуль ён курчыўся ля машыны, быццам бы гэта яго падбілі. Сара спадзявалася, што ніхто не з'явіцца і не ўбачыць бацьку такога — бездапаможнага, у слязах.

Вечар прынёс прыцемкі, а тыя — меланхолію. Сара ніяк не магла супакоіцца, толькі глядзела на незнаёмца, а той — на дарогу. Журботны твар, выгінам броваў трохі нагадаў клоўна. Вялікія цёмна-зялёныя вочы, куткі вуснаў апушчаныя. На прыдалонні — самаробная татуіроўка, *Саскія*. Ён глянуў у яе бок.

— Ты ў парадку?

— Ага.

Сара прыціснулася да акна; лес быў так блізка ад узбочыны, што здавалася — яна абапіраецца і на яго. Павекі апусціліся, і бацька прасядзеў моўчкі ўсю дарогу дамоў.

Яна мусіла ехаць бясконца павольна, бо трэшчына на ледзь не напалам раскалола лабавое шкло — таму, хто ехаў насустрач, магло падацца, што Сара і бацька едуць кожны ў сваёй машыне.

Сара прачнулася ад таго, што «вольва» стаяла нерухома. Бэна побач не было, і на кароткі момант яна падумала, што ён прывёз яе дамоў — у цемры вымалёўваўся будынак, і здавалася, што яны ўвогуле нікуды не з'язджалі. Сара ўздрыгнула, калі дзверцы адчыніліся. У адной руцэ цыгарэта, у другой — стрэльба.

— Дзе мы?

— Там, дзе можна паспаць.

— А хто тут жыве?

— Мы, — адказаў ён і засмяўся.

Калі яны наблізіліся да дома, аўтаматычна запалілася святло. Сара тузанулася назад, але Бэн, здавалася, зусім не спалохаўся — быццам святло запалілася для яго. Мабыць, увесь лэн абязлюдзеў. Засталіся толькі яны з Бэнам, а хакеіст і жанчына з мабільнікам былі апошнімі людзьмі, якіх яны бачылі ў жыцці. Усе астатнія пакінулі холад і цемру і ўцяклі ў Стакгольм, каб займацца тым, чым усе цяпер займаюцца ў Стакгольме. Сара толькі раз была там, калі вучылася ў дзявятым класе, — на школьнай экскурсіі. Нічога цікавага яна там не пабачыла, усё аднолькава брыдкае. Толькі падумаць: а што, калі ўсе драўляныя дамы Вэстэрботэна стаяць пустыя, чакаюць іх з Бэнам? Надакучыць у адным месцы — можна перабрацца ў іншае. Можна пажыць у капліцы, гледзячы Богу проста ў твар. Можна ўсё лета пра жыць у адной вёсцы, перабіраючыся з хаты ў хату, каб увосень сказаць: у гэтай вёсцы мы дазналіся ўсё адно пра аднаго.

— Ты быў тут раней?

— Не, — адказаў ён, стоячы да Сары спінай, так што яна не зразумела, гаворыць ён праўду ці не, але праўда больш не грала аніякай ролі.

Яна прайшла ў спальню. Вялікі двухспальны ложкак засланы готландскім пакрывалам у маленькія кучаравыя авечкі. У шафе вісела адзенне; Сара ўнурылася носам і пачула водар кандыцыянера. Відаць, хтосьці быў тут зусім нядаўна. Сара дастала з шафы кашулю і джынсы, ёй хацелася пазбавіцца ўніформы і паху поту. Сцягнула цесныя штаны і адчула, як палягчэла ў сцёгнах. Калі Бэн увайшоў у пакой, Сара зашпільвала кашулю.

— Чорт, якая ты сэксі.

І тут на іх напаў смех. Увесь дзень ён тлеў у іх сэрцабіцці, а цяпер выбухнуў на вуснах. Сара не магла спыніцца, і Бэн таксама пачаў смяцца — абое ажно трэсліся ад рогату. Качаліся са смеху, так што было цяжка дыхаць. Паміж гэтымі прыпадкамі яны спрабавалі цалавацца, і хутка Бэн ужо быў у ёй, і Сара хацела, каб гэта ніколі не сканчалася.

— Ты што, прыйшоў загадзя і застрэліў тых, хто тут жыў?

— Маленькая мая, — сказаў Бэн, хаваючыся ў яе падпахі, — дай ужо і мне цяпер паспаць.

Ён адразу ж заснуў, і Сара захінула яго пакрыва- лам з усім авечым статкам. А яе грудзі захінула начное паветра, што ішло з расчыненага акна. Яна вызвалілася з Бэнавых абдымкаў і ціхенька выслізнула з ложка. Яна паспала ў машыне. Спаць пасярод дня — што б сказаў бацька!

У халадзільніку знайшлося малако і ўзбітыя вяршкі. Ля ракавіны — бульба і сыр. Яна чысціла бульбіны адну за адной. Нібыта здзіўляючыся, золата павольна адкрывалася свету. Сара нарэзала бульбу танючкімі скрылікамі. Для бульбянога гратэна заўсёды знойдзецца віно. Сара пашукала па кухні — недзе тут абавязкова мусіць быць бутэлька — і знайшла віно ў ліловым пакеце ў вітальні. Сара адразу адкаркавала бутэльку і наліла келіх. Натаркавала сыр, пасыпала бульбу тоўстым слоём.

Паляпала зверху, быццам паглядзіла жывёлу.

Паставіла на стол талеркі — такія самыя, якія былі ў яе дома, з Ікеі. Дзіўна, што бацьку падабала-

ся Ікея. Ён неяк сказаў, што даводзіцца паважаць гэтага Кампрада, і да таго ж Ікея танная.

Калі Бэн прачнуўся, яны паелі, і Сара ўсё ніяк не магла перастаць гаварыць пра свайго бацьку. Бэн слухаў. Сказаў, як усё гэта пагана, нахіліўся над сталом і ўзяў яе за руку, але адразу ж і адпусціў, пакуль пяшчота не зрабілася празмернай. Гэта было нават больш, чым Сара магла спадзявацца. Звычайна ў людзей поўныя раты слоў паразумення, усе намагаюцца абгарнуць боль гіпсам траскучых фраз. Альбо лезуць са сваімі ўласнымі гісторыямі, нібыта чужы досвед сапраўды можа мець карысць.

Бацька ёсць бацька.

Потым расказваў Бэн. У яго маці — павышаная трывожнасць. Як апантаная, яна ўвесь час глядзіць перадачы пра катастрофы па тэлеку ці слухае па радыё. І зрабілася яшчэ горш, калі з'явілася больш каналаў. BBC, CNN. Яна вырэзвае фота з газет, раскладвае на кухонным сталe, нібыта пазл, клеіць у свой чырвоны альбом, упэўненая, што гэтыя выявы мусяць неяк скласціся ва ўзор уратавання для яе дзяцей.

— І ў той самы час каля яе заўсёды быў ты.

— Ніколі не думаў пра гэта. Вандроўная катастрофа.

— З дзіцячымі рукамі.

— Так, з дзіцячымі рукамі.

— Вось хто ты, — сказала Сара і засмяялася. — Вандроўная катастрофа.

— Хто тут?

Нейкая жанчына гучна паклікала з вітальні. Бэн падскочыў, спалоханы ўскрык змяніўся нервовым

смехам. Сара сядзела нібыта паралізаваная перад недаедзеным гратэнам — яна праўда паверыла, што, акрамя іх з Бэнам, нікога не засталася. Затрымала дыханне, каб прыйсці ў сябе. Гэта было першае, чаму яна навучылася ў каледжы — важна, каб кісларод працягваў паступаць у мозг.

З адкрытага рота вырваўся гук.

А можа, гэта быў крык той жанчыны, і ішоў ён са спальні.

Гэты стрэл прагучаў не так, як той, першы.

Сара адчула сябе разгубленай, галава закружылася — напэўна, яна выпіла занадта шмат. Асушыла свой келіх нагбом, а потым і Бэнаў. Калі пачала піць, то ўжо да дна. Пачула пах пораху. Сара сядзела нерухома і лічыла. На ліку пяцьдзясят сем Бэн вярнуўся ў кухню.

— Трэба драпаць адсюль.

Ягоная рука была цёплая і вільготная. Па дарозе да машыны Бэн паслізнуўся, і Сары давялося падхапіць яго; яна адчула ягоны цяжар на сваіх плячах, быццам несла яго праз усё жыццё. Сара села за руль, а Бэн без пярэчанняў запоўз на задняе сядзенне і ўлёгся як сабака на клятчастую коўдру.

Сара выехала на дарогу і падумала, ці не шукае яе Юнсан: можа, вярнуўся да яе дома, выламаў дзверы. Можа, асмеліўся паехаць да яе бацькі спытаць, ці не сказала яна чаго; можа, асмеліўся прызнаць, што збаёдаў іхнюю Сару.

Яна паспрабавала ўспомніць, ці не забылася выключыць пліту — не тое каб гэта мела цяпер нейкае значэнне; магчыма, было б нават добра, калі б усё згарэла к чорту. Хай дрэвы крычаць — ніхто не па-

чье. Прыгадаўся матчын твар з фотаздымкаў. Сара ўявіла постаць з выпрастанай спінай; вось маці заходзіць у той самы дом, які Сара з Бэнам толькі што пакінула. Маці сядзе за стол і даядае рэшткі з Сарынай талеркі, бо нічога не павінна марнавацца. Потым прыбірае са стала і мые посуд; кухня ахопленая полымем, але гэта не можа пашкодзіць маці, бо яна ўжо мёртвая.

Сара заўважае кульцю, калі маці пачынае прыбіраць посуд. Трактар асляпілі фары, і ён пратараніў маленькую карычневую «аўдзі». Не было аніякага сэнсу прышываць руку да мёртвага цела. Так сказаў бацька у адзін з вечароў, пасля таго як выпіў. Яны проста паклалі руку побач з целам у труну. Так што цяпер маці стаяла і выцірала танны фарфор, трымаючы талерку між падбародкам і грудзямі і працуючы правай рукой. Агонь разгараўся, але, здавалася, зусім не шкодзіў маці. Сара толькі баялася, што маці ўпусціць талерку і пачне саромецца сваёй кульці, сваёй няўпраўнасці, сваёй смерці.

Вэстэрботэн не абязлюдзеў; наадварот, сюды ехалі новыя жыхары — тыя, каму падабалася жыццё на прыродзе, хто насіў курткі-вятроўкі і заводзіў дзяцей з марознымі ўзорамі на шчоках. Студэнты, што закахаліся ў тутэйшыя змены пор года і казалі: калі ўзімку і здарыцца недахоп вітаміну D, дык улетку ўсё нагоніцца. Яны набывалі снегаходы. У адпачынак ездзілі купляць сабе дарагое дызайнерскае адзенне. Сядзячы ў барах розных гатэляў, яны нагадвалі адно аднаму, што на поўначы неба іншае і што жыць ім хочаца так, каб можна было да яго дакрануцца.

Сара пазнала машыну ў люстэрку задняга віду.
Значыць, Юнсан адправіўся шукаць яе.
Напэўна, тых людзей на запраўцы ўжо знайшлі.
Сара пад'ехала да ўзбочыны.

Юнсан нязграбна вылез з машыны — ён кульгаў, бо меў праблемы з суставамі. Сара толькі аднойчы сустракалася з яго жонкай Марыяй — прыгожай жанчынай з нейкай нерашучасцю ў вачах. Яна вынасіла іх з Юнсанам адзінага сына, які пасля з'ехаў з дому і зрабіў кар'еру ва ўніверсітэце Умеа. У Юнсана быў яшчэ брат, але яго Сара ніколі не бачыла — ён служыў у Афганістане. Сара трымала ў руцэ зброю і стрэліла, перш чым Юнсан паспеў падысці бліжэй.

Яна заўжды мела лепшую рэакцыю, чым Юнсан, які быў надзвычай даверлівы. Ён упаў на калені, і тады яна стрэліла зноў — дзеля надзейнасці. Пасля працяглага булькання ўсё сціхла. Толькі машыны, толькі целы. І краявід-сведка.

Яна ўключыла запальванне. Машынальна міргнула паваротнікам, хаця на дарозе нікога не было. Пакруціла радыё, але не знайшла ніякага канала і пакінула белы шум.

— Ты патрапіла з першага разу.

Сара ўздрыгнула — не думала, што Бэн ужо прачнуўся. Прыбавіла гучнасці, і радыё затрашчала так, быццам уся машына наэлектрызавалася.

— Нічога страшнага, — сказаў Бэн. — Я ведаю, куды нам ехаць.

Яны прыехалі на нейкую кватэру, дзе не было нічога, акрамя матраца, стала і двух зэдлікаў. Ні табе ежы, ні віна. Яны ўлегліся адразу ў вопратцы,

і Бэн пагладзіў Сару па валасах. Потым узяўся гуляцца з яе чупрынай, загладжваў з аднаго боку на другі, пакуль Сара не пачала хіхікаць. Бэн таксама захіхікаў і пацалаваў яе павекі, а потым унурўся ў яе падпаху.

— Ты што — маленькая вавёрачка?

Пад коўдрай было цёпла, і пустата ў грудной клетцы пачала павольна запаўняцца. Чымсьці. Не крывёй, не паветрам. Чымсьці значна горшым і лягчэйшым.

— Чаму ты не застрэліў мяне?

— Ты запрасіла на каву.

— Бо я была ва ўніформе, так?

— А чаму ты мяне ўпусціла?

— Гэта ўжо няважна.

Сара прачнулася, не разумеючы, дзе знаходзіцца. Яна нібыта завісла паміж сном і явай, і было цяжка арыентавацца ў часе. Калі бразнулі дзверы, цела мімаволі тузанулася. Бэн схадзіў кудысьці, купіў кавы ў папяровых кубачках. Нецярпліва рушыў да Сары, каб хутчэй пазбегнуць адзіноты.

Кава была амаль халодная. «Лепш бы ён пабудзіў мяне», — падумала Сара.

Неяк засаромлена Бэн дастаў круасан з пакета:

— Падумаў, мо табе спадабаецца...

Рот напоўніўся сухой крышанкай, тлустыя шматкі пасыпаліся на калені. Бэн напружана назіраў за ёй, і Сара кінула, падбадзёрваючы яго — гэтая раница і падарункі нібыта размылі іхнія абрысы.

Сара адшчыквала маленькія кавалачкі і ела па-троху; паспрабавала размачыць круасан у каве, але

толькі нарабіла масляністых кругоў у напоі. Дастала цыгарэты, і Бэн запаліў для яе адну, хаця гэтай раніцай Сара не дрыжала.

— Мы можам застацца тут?

— Толькі ненадоўга.

— Ты не змог заплаціць?

— Не ведаю, Сара, — упершыню ён вымавіў яе імя, — магчыма, нам трэба вярнуцца да цябе.

Сара падумала пра хакеіста і ягоных братоў. На судовы працэс ім будзе начхаць. Збяруць войска хакеістаў — вострыя канькі, што пакідаюць у лёдзе глыбокія разоры; вялізныя швэдары з яркімі бярозавымі лістамі на грудзях; клюшкі грукаюць у такт, калі хакеісты нясуцца наперад між бяроз. Бярозы ахопленыя агнём; хакеісты бачаць перад сабой Бэна і страляюць у яго. Польшыма падбіраецца да Бэнавага цела — на вопратцы ўжо бачныя чорныя падпаліны, абсмаленыя рукі звісаюць з плячэй. Сару яны прычакаюць у зацішным кутку дома, калі агонь яшчэ на паспее яго спаліць.

У бруднай прыбіральні Сара заплюшчыла вочы і падумала, што хтосьці ўжо мусіў пагаварыць з бацькам. Юнсан мусіў з ім пагаварыць. Усё ж прайшло ўжо некалькі дзён, а Сара не мела звычкі вось так знікаць. Доўгія калідоры з паласатымі шпалерамі і белымі панэлямі; дзверы, якія — незалежна ад таго, адчыненыя яны ці зачыненыя — чакаюць, каб іх адчынілі. Каб хтосьці ўвайшоў і абудзіў гэтую цішыню.

Бацькаў зачыненыя пакой.

Вось бацька сядзіць у крэсле, утаропіўшыся ў паркоўку пустымі вачыма — прыкмета старасці

альбо смутку. Радыё ўключанае, толькі каб прыглушыць цішыню, якая аддаецца рэхам паміж зрэнкамі бацькі і машынамі звонку. Тыя ж цёмна-карычневыя штаны з поліэстэру, што і заўсёды. Бацька трапе галавой і закасвае рукавы кашулі, адкрываючы радзімкі ў выглядзе знакаў задзяка.

Ён бязгучна вымаўляе яе імя.

Юнсан думае, што, можа, гэта прыкмета старэчай прыдуркаватасці і Свэн забыў, каму гэтае імя належыць, але той падымае вочы і пытаецца:

— Юнсан, ці не можаце вы павесіць мяне?

— Чаго?

— Ці не можаце вы падвезці мяне дахаты?

Не лічачы таго, што Сара замкнула дзверы, усё тут як звычайна. Толькі непамыты кубак у ракавіне; Свэна нечакана цешыць, што Сара змяніла сваім звычкам. Стары здымае са сцяны вясельнае фота і падае яго Юнсану. Потым знаходзіць некалькі старых газет, расцілае іх па падлозе кухні і спрабуе непаслухмянымі рукамі справіцца з сярнічкай, каб падпаліць увесь дом.

— Гэта нічога не зменіць, — кажа Юнсан, але Свэн не звяртае ўвагі. Ён спадзяецца, што Сара ляжыць у доме на адным з ложкаў — ён ужо амаль упэўніў сябе ў гэтым. Юнсан таму і не захацеў паказаць яму Сарына цела — каб стары змог спаліць яго. Свэн не можа вынесці думкі, што хтосьці прыкончыў яго дзяўчынку; ён даў ёй жыццё, і забраць яго мусіў ён.

Потым яны едуць назад.

У доме састарэлых бацьку чакае аленевае смажаніна з перацёртымі брусніцамі. Бацька з'ядае ўсё

і злізвае з нажа вяршковую падліўку, чаго ніколі раней не рабіў. Потым у сваім пакоі здымае тапкі і ставіць іх ля ложка, у адных шкарпэтках ідзе па лінолеумнай падлозе да бюро, вымае адтуль усе свае важныя дакументы і кладзе іх на стол так, каб адразу было бачна. У ложку, як звычайна, счэплівае рукі і засынае.

На наступны дзень менавіта Юнсану патэлефанавалі з дома састарэлых, бо ніяк не маглі звязацца з Сарай. Таму Юнсан і адправіўся шукаць яе, таму і пагнаўся за гэтым «вольва». Ён адчуваў сябе вінаватым перад Свэнам, бо сам быў бацькам, хаця ніколі па-сапраўднаму не ўсведамляў гэтага. Аднойчы ён прыйшоў на адкрытую лекцыю, якую чытаў яго сын. Прайшоўся па калідорах, засланых зялёнымі дыванамі, паглядзеў на цьмяна асветленыя карціны. Юнсан сеў у апошнім шэрагу і ўбачыў, як сын ветліва ўсміхнуўся яму, але не паспеў усміхнуцца ў адказ і знайсці патрэбны выраз твару. Сын адкашляўся, уключыў праектар, і няёмкі момант мінуў. Юнсан няшмат разумеў з таго, пра што казаў сын, і з цяжкасцю ўсведамляў, што гэта ягоная плоць і кроў — стаіць там, жэстыкулюе, фармулюе думкі.

Назаўтра Юнсан расказаў пра гэта Сары, калі яны ехалі ў машыне, і Сара сказала — добра, што ён нарэшце зразумеў, што дзеці прыходзяць у гэты свет, каб ісці сваёй дарогай.

Траса E4 была расчышчаная; блізкае цяпло падбухторыла некалькі птушчак прагнаць спевамі зіму. Частку дарогі Сара і Бэн праехалі з апушча-